

Elşən Mirişli

Gence şəhəri
tarixçi

XIII Yazı

Biqdiz Qarıçı Əli xanın hüsuruna gəlib oğlunun etdiklərini bir-bir ona danışdı və dedi: "Mənim öyüd-nəsihətlərimi eşitmədiyindən belə pis iş oldu (axı) o, uşağıdır". Əli xan fikirləşdi ki, əgər oğlum bunları bilsə, yanına gəlməmiş qaçar və ona görə dedi: "Sən yalan deyirsən, bütün bu hadisələr sənə görə olub, o, axı uşağıdır". Şah Məlik atasının belə sözlərini bilib tez gəldi, atına diz çökdürdü və atasının ayağını öpmək istədi. Atasının başına vurub dedi: "Bu bədbəxti tutun!" Onu tutub zindana saldılar.

Əli xan Biqdiz Qarıçıyı çağıraraq üzr dilədi və belə dedi: "Bu uşağı zincirləyib apar ver düşmənlərə, qoy onu istədikləri kimi öldürüb könüllərini şad etsinlər". Lakin gecə birlikdə bu vəziyyəti düşünüb məsləhətləşdilər: "Uşağı bu cür aparmaq yaxşı iş olmazdı. Üstəlik də düşməne vermək. Əgər onlar onu öldürsələr, çox lovgalanacaq və etdiklərindən çəkinməyəcəklər. Onlar yatmış fitnəni oyadıb, buraya gələcək və səninlə savaşaçaqlar. Uşağı hamının yanında zəncirləməyi əmr etdin. Ən yaxşısı budur ki, onu bu gün bir yerdə gizlət, mən də onların qəzəb və kinini yatımaq üçün oraya gəldim və deyim ki, bəs Əli xan oğlunu tutdu və intiqamınızı almaqdan ötrü sizə təslim etmək üçün mənə verdi. İndi hər biriniz öz yerinizə keçin. Əgər mənə dinləməsələr və tabelikdən çıxsalar, heç olmasa, oğlun sağ qalar. Onu qoşunla göndər, gücdə onları əyib itaət etdirsin, baş əydirsin". Bu fikir Əli xanı razı saldı. Biqdiz Qarıçıyı bir qaçağan ərəb atına mindirib yola saldı. Oğlunu da o gecə gizlətdi.

Mərv, Sərxas və Fəramurzan tərəflindəki oğuz qəbilələri və bəylər toplandı. Bu bəylərin bir parçası ayrılıb İrən tərəfə getdi. Qarıçı Mərv sərhədlərində onlara çatdı və əhvalatı danışdı. Bəylər hamısı birlikdə dedilər: "Əli xan oğlunu öldürməyincə biz ona köç verməyəcəyik və öz yurdunda da dönməyəcəyik". Bəylərin böyüyü Kınıq Qazıqurd idi. Xorasan, Buşəng və Mərv şəhərlərinə çapar göndərərək üç illik vergi istədilər. Lakin adamlar boyun qaçıraraq dedilər: "Aranızda çəkilmə razılıqla qurtaranda və padşahımız belli olanda sizə vergi verəcəyik". Beləliklə, Amuyerinin hər iki tərəfində yaşayanlar və qəbilələr köç etdilər və Mövdəkilerlə birləşmək üçün min nəfərlik süvari destəsi göndərdilər. Bu bəylərin arasında gecələyir və gizli sirlərinin bilicisi Amiran-Kahin adlı müəssisim vardı. Kınıq Qazıqurd ondan soruşdu ki, Əli xanla düşməncilliyimizin axırı necə olacaq? O, bir saat düşündükdən sonra dedi: "Sizin içərinizdən ədalətli, doğruluğu, qorxmazlığı və əlaçlılığı ilə tanınmış biri çıxacaq".

Onların arasında Keraküçü xocanın oğlu Toksumuş İçi (Elçi?) adlı çadır düzəldən bir usta var idi. Onun üç oğlu var idi. Ən böyüyü Dukak, ortancıl Toğrul və kiçiyi Arslan. Bu adam o gecə yuxusunda görmüşdü ki, onun göbəyindən gövdəli və qollu budaq üç ağac çıxdı. Onların başı göyə dirənirdi. "Kökəri yerdə, budaqların göydə". Yuxusunu danışdığı Əmiran Kahin ona dedi: "Dirnə, heç kimə bu yuxunu və siri söyləmə". Sonra soruşdu: "Sən necə oğlun var?" O, cavab verdi ki, üç oğlum var. Əmiran Kahin dedi: "Hər üçü padşah olacaq". Kişi buna inanmırdı. Çox kasıb olmasına baxmayaraq, gəlib əlində olan iki-üç çadın sabdı, bir neçə qoyun alıb, nazir kimi payladı. Onun hər üç oğlu qorxmaz, dizibark içid idilər. Hər cür ov ustalıqla ovlayırdılar. Oğuz bəyləri onların maharətə ov etmələrini görüb onları ov əmiri (əmin-şikan) bəyin etdilər.

Bir dəfə bəylər Herat, Qəznə və Kirmana və Xorasanın başqa vilayətlərinə elçilər göndərərək vergi istədilər. Söz yax, xalq bunu yerinə yetirmədi.

Toqsumuşun oğulları içərisində ən bacarıqlısı Toğrul idi. O, Kınıq Qazıqurd dedi: "Mənə bir qəder süvari verin, gedib maliyyəçini vergisini toplayıb gətirim!". Buna görə ona min döyüşçü verdilər. O, qabaqcadan hər yana elçilər göndərdi və soruşdu ki, nə üçün verginizi vermirsiniz, üzünüze qarşıqca və çəyirtkə kimi əsgər gəlir. Hər bir əsgərə iki dəşikli torbanı doldurmağı və atları bərk süməyi əmr etdi. Torpaq dəşiklərdən töküldükcə ele toz-duman oldu ki, ətraf qaranlıqlaşdı, heç nə görünmədi. Elçilər daha da uca səslə qışqırdılar: "Sultan Toğrul sayısız-hesabsız ordu ilə gəlir, sizi qınb arvad-uşaqlarınızı əsir alacaq. Toğrul hər dayanacaqda çoxlu məşəl yandıрмаğı döyüşçülərə əmr etdi. Bu cür işlərdən hamının canına qorxu düşmüşdü. Xalq vergi verməyə razı oldu. Elçilər göndərdilər ki, qoşun gəlməsin, onlar

vergi verəcəklər. Toğrul çoxlu mal, pul yığıb geri döndü. Onu belə bacarıqlı görüb yurd saldılar, çadır qurdular və onu özərinə bəy (əmir) və şah etdilər.

Bu hay-küy vaxtı Biqdiz Qarıçı gə-

maq kimi çirkin davranışının, günahının cəzasını aldı".

Əli xan Toğrulun sultan olduğu Şah Məliyi öldürdüyü xəbərini eşidib qəm-kədərdən xəstələndi və iki il sonra vəfat etdi. Və bütün Oğuz sultanları Toğrula qaldı. Ətrafda bütün ölkələr elçilər göndərdi. Ədalət, doğruluq və yaxşılıq üstündə bir dövlət qurdu. O, dünyanın hər yerindən vergi toplayırdı.

Böyük qardaşı Dukak Qəznəyə və o yerlərdə hökmdarlıq etməyə göndərdi. Kiçik qardaşı Arslan şahı Ruma və onunla qorxu ölkələrə bəy təyin etdi. Bəylərdən biri olan İ Arslan şahı gürcü ölkəsinin vergisini toplamağı tapşırırdı ki, sultan Qızı Arslanın xəzinəsinə göndərsin.

O, Ruma gəldi, savaşıb bütün Rum ölkəsini tutdu. Hər il Mərvə, qardaşı Sultan Toğrula vergi göndərirdi. O, iyirmi il, peyğəmbərimiz Məhəmməd əleyhissəlamın peyğəmbərliyi qəder padşahlıq etdi. O, öləndən sonra qardaşı Dukak yer-

ve bu ordu Qara Şitin qoşunları ilə qarşılaşdı. Orada Kökəm Yavqunun qardaşına Sərhəng adı vermişdilər. Onların arasından çıxıb qardaşının qoşununa qoşuldu. Ordular qarşılaşanda aralarında böyük savaş oldu. Hər iki tərəfdən çoxlu ölənlər və yaralanan oldu. Axırda hər iki tərəf geri çəkildi. Sərhəng ordunun qərargahına gəlib qardaşının qulluğunda yer öpdü və başına gələnləri danışdı. O dedi: "Mənə orada sərhəndlik və ev-əşik ağası vəzifəsini vermişdilər". Kökəm Yavqu dedi: "Burada da o işləri gör".

Kökəm Yavqu iyirmi il padşahlıq edib qəflətən öldü. Sərhəng qardaşının cəsədini bir tabuta qoyub bir il xəstə adı ilə saxladı və qaçılan qoruyaraq ölkənin işlərini idarə edirdi. Bir ildən sonra ölkənin bəyləri toplanıb Sərhəngin yanına gəldilər və dedilər: "Bir ildir sən hökmdarlıq edirsən, qardaşın sağdırsa onu bizə göstər. Yox, əgər ölübsə daha niyə gizlədirsen? Sən özün taxta çıxmalısən". Sərhəng

şeyi yaxşıca öyrənib gördüklərini yeriyə-təqə danışdı. Çağın bəy hər qaçıyaldıdan geyinib üstə qılınmış 100 süvari qoydu və buyurdu: "Gecə yansı namaz vaxtı ayıq olun, birlikdə düşməni üzərinə gecə hücum edəcəyik".

Gecə müəzzin "Ey Davud, səni yer üzündə özümüzlə xəlifə etdik" ayəsini oxudu. Davud bunun nə demək olduğunu soruşdu. Mənasını öyrəndikdən sonra özü üçün bunun yaxşı olduğunu anladı və bir də qulaq asdı. Hafiz deyirdi: "Alahim! Sən istədiyini yüksəldirsən, istədiyini də yəni yıxırsan. Xeyir-bərəkət sənindir. Sən hər şeyə qadirsən".

Davud bu ayənin də mənasını bilmək istədi. Onu da xeyirli sandı, ürəkəndi və cəsarətli artdı. Qardaşı Çağın bəy (Bu hadisələri nəql edənin Çağın bəy Davudun eyni adam olmasından xəbəri yoxdur) sözləşəndən sonra birlikdə İrak axayınığı və təmiz qəlbə şəhərdən çıxıb bir neçə yerə düşməni üzərinə yeridilər. Döyüşçülər bir anda Məsudu tutub Davudun hüsuruna gətirdilər və təslim etdilər.

Səlcuq türk padşahına çadır düzəldən Keraküçü Xocanın oğlu Toksumuşun nəslindən olub Kınıq boyundan

Cami ət-təvarixin Oğuznaməsi

idi. Nuşəkin Qarça da Sultan Məhəmməd Xarəzmşahın uzaq əcdadı olub, Oğuz boyundan Bəqdım (Bəgdil) övladından idi. Nuşəkin Səlcuq sultanlarının qulluğunda olarkən vəfat etdi.

Oğuz soyundan olan padşahlar beş övladın törəmələridir: Kayı, Yazır, Eymur, Avşar və Bəgdil. Padşah yalnız bu boylardan olmuşdur.

Şah Məlikin bəylərindən olan Kınıq Qazıqurdun Salvur Dingli bəy adlı bir nökrü vardı. Deyirlər ki, Şah Məlik məğlub olan vaxt bütün Oğuz bəyləri Mərvdə toplaşdılar. Salvur öz qəbiləsindən olan on min atlı ilə köç edib Xorasan sərhədinə gəldi və Kuhuistan, Təbas və İsfəhan tərəfləri uzun müddət talan etdi. Nəhayət səlcuqlar bu ölkələri tutanda Salvur onlarla birləşdi və uzun müddət onlara kömək etdi. Axırda onun övladları fars tərəfə gəldilər və o ölkəni aldılar. Tarixdə Salqurilər adlanan fars atabəyləri onların nəslindəndir.

Adı ... olan digər Oğuz bəyi min atlı ilə Ceyhunun o tayında yurd salmışdı. Qışlamaq və yaylamaq üçün Balkan dağlarına və eləcə də Xarəzm sərhədlərinə gedirdi. Kutluq bəy və Qazan bəy onun övladlarıdır. Onların nəslə hələ də davam edir.

Rum türkmənləri Karamanlar, Əşreflər və digər türkmənlər, Səlcuq sultanı Toğrul Ruma gətirdiyi vaxt onunla olan həmin iyirmi min türkmənlərdən idi. Toğrul geri qaçıyanda onlar orada qalıb yurd salmışlar. Onların bəyi və başçısı Kınıq soyundan olan Arslan idi.

Bundan əlavə, Oğuzlar parçalanıb dağılanda şah Məlikin Yazır boyundan olan bir bəyi və Əli xanın oğulları... Yazır tərəfə gətdilər. Onlar Hisar dağıni özləri üçün yurd və məskən seçdilər və orada bünövrə saldılar. Onların nəvə-nəticələri hələ də orada yaşayırlar.

Allahın köməyi ilə Oğuz və nəslinin, eləcə də türk sultanlarının anılması tamamlandı.

XI əsrdən etibarən həm də türkmən və türkmən adlandırılan Oğuzlar Türkiyə türkləri ilə Azərbaycan, İrən, İraq, Suriya, Türkmənistan türklərinin əcdadlarıdır. Oğuzlar dünya tarixində çox mühüm rol oynamış bir türk qövmüdür. Nəticədə, köpəri türk ünsürü olan Oğuz türkləri avvakə Türkiyə və İranda siyasi hakimiyyəti ələ keçirdilər. İranda da XX əsrdə türk hakimiyyətini davam etdirdilər. Fəzailah Rəşidəddin Həmədaninin (1247-1318) yəhudi asılı Azərbaycan türklərinin Cami ət-təvarixinin Oğuznaməsi milli kimlik tariximizi öyrənməkdə qiymətli mənbə və tariximizin bir parçasıdır.

Son.